

تحلیل خطاهای املايي فارسي زبانان روسي آموز^۱

شهرام نباتي^۲، مجيد استيري^۳، اردلان نصرتي^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۲۸

چکیده

در دوره مقدماتی زبان روسی، موضوع املاء یکی از ارکان مهم برای مهارت نوشتن به شمار می‌رود. از آن جا که زبان روسی در دسته زبان‌های صرفی قرار دارد، پایانه‌های صرفی اسم‌ها، صفت‌ها، اعداد، ضمائر و موارد مشابه به اعتبار ایفای نقش دستوری آن‌ها در جمله تغییر می‌یابد. بنابراین، آگاهی از شکل درست واژه‌ها اهمیت بسزایی در املاء و جمله‌سازی دارد. در این ضمن، بروز خطا در نوشتار واژه‌های روسی از سوی دانشجویان روسی آموز فارسی‌زبان امری بدیهی و اجتناب‌ناپذیر است. مقاله حاضر، به بررسی و تجزیه و تحلیل خطاهای املايي ۵۱ فارسی‌زبان روسی آموز در سطح مقدماتی زبان روسی در دانشگاه‌های گیلان، اصفهان و گنبد می‌پردازد. به این منظور، پیکره زبانی متشکل از ۵۱ برگه املاء دانشجویان روسی آموز به دست آمد. نخست، نوع خطاها، فراوانی و علت بروز آن‌ها شناسایی شد، سپس صورت درست خطاها مشخص گردید. یافته‌های بررسی‌ها نشان داد که بیشترین فراوانی خطاهای نوشتاری به خطاهای «فرایند جایگزینی حروف صدادار» و خطاهای فرایندهای واجی شامل فرایندهای «تبدیل حروف بی صدا» «حذف» و «همگونی» مربوط می‌شود.

واژه‌های کلیدی: فرایندهای واجی، تبدیل حروف بی صدا، حذف، همگونی.

^۱ شناسه دیجیتال (DOI): 10.22051/jlr.2021.36516.2049

^۲ استادیار گروه زبان روسی، هیأت علمی دانشگاه گیلان، گیلان، ایران (نویسنده مسئول)؛

shnabati@guilan.ac.ir

^۳ استادیار گروه زبان‌های خارجه، هیأت علمی دانشگاه گنبد کاووس، گنبد کاووس، ایران؛

m.estiri@gonbad.ac.ir

^۴ استادیار گروه زبان روسی، هیأت علمی دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران؛ a.nosrati@fgn.ui.ac.ir

۱. مقدمه

هر فردی هنگام یادگیری زبان دوم ممکن است مرتکب خطا شود و چنین می‌نماید که خطاها به منزله بخش اجتناب‌ناپذیر در فرایند فراگیری انگاشته می‌شوند. در صورتی که فرد در مراحل یادگیری مهارت‌های زبانی توجه کافی به خطاهای زبانی خود نداشته باشد و از شکل‌های مختلف بازخورد آن‌ها بهره نبرد، روند یادگیری وی اساساً همراه با مشکل خواهد بود. برای معلم‌ها و نگارندگان کتب درسی نیز تجزیه و تحلیل خطاهای زبان‌آموزان، یافتن عوامل مؤثر در ایجاد آن‌ها و طراحی مواد درسی متناسب از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. اهمیت تحلیل خطاهای املائی زبان‌آموزان فارسی‌زبان روسی‌آموز سطح مقدماتی و نبودن پیشینه چشمگیری در این زمینه، نگارندگان مقاله حاضر را بر آن داشت تا با به کارگیری رویکرد تحلیل خطا، خطاهای املائی فارسی‌زبانان روسی‌آموز را توصیف و تجزیه و تحلیل نمایند. زبان‌آموزانی که نوشته‌های آن‌ها در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته‌است دانشجویان ورودی سال ۱۳۹۸ رشته زبان روسی هستند که در دانشگاه‌های گیلان، اصفهان و گنبد کاووس مشغول به تحصیل هستند. تعداد آزمودنی‌ها ۵۱ نفر است. از این تعداد، ۱۵ دانشجو (۱۳ نفر دختر و ۲ نفر پسر) از دانشگاه گیلان، ۲۳ دانشجو (۱۵ نفر دختر و ۸ نفر پسر) از دانشگاه اصفهان و ۱۳ دانشجو (۱۱ نفر دختر و ۲ نفر پسر) از دانشگاه گنبد کاووس در تحقیق مشارکت داشتند. آزمون نوشتاری شامل بخش املائی بود که در دانشگاه‌های مورد اشاره بدون آگاهی پیشین دانشجویان انجام پذیرفت. در این بخش، از دانشجویان خواسته شده بود که املائی با جمله‌ها داده شده بنویسند. سپس، خطاهای ارتكابی در سطح املائی دسته‌بندی و در چندین نوبت و در نهایت دقت مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در این مقاله، تلاش شده‌است علل زبانی بروز خطاها شناسایی، طبقه‌بندی و تحلیل شود و میزان فراوانی هر دسته از خطاها مشخص و ارائه گردد. مقاله حاضر در پنج بخش ارائه می‌شود. نخست، مقدمه بیان می‌شود. بخش دوم به پیشینه پژوهش و بخش سوم به مبانی نظری تحلیل خطاها اختصاص دارد. در بخش چهارم که بخش اصلی مقاله را تشکیل می‌دهد، تحلیل کمی و کیفی از خطاهای رایج املائی فارسی‌زبانان روسی‌آموز که عمدتاً ناشی از فرآیند جایگزینی حروف صدادار، فرآیند واجی حذف، فرآیند واجی تبدیل حروف بی‌صدا و فرآیند واجی همگونی هستند، ارائه می‌شوند. در بخش پایانی، یافته‌های پژوهش و پیشنهادها لازم برای به حداقل رساندن میزان خطاهای روسی‌آموزان فارسی‌زبان بیان می‌گردد.

هدف پژوهش حاضر شناسایی، توصیف و تجزیه و تحلیل خطاهای املائی در نوشتار فارسی‌زبانان روسی‌آموز دوره مقدماتی زبان روسی و ارائه پیشنهادهایی برای بهبود مهارت نوشتن آنان است. پرسش‌های مطرح در این پژوهش از این قرارند؛ نخست اینکه، کدام خطاها در املائی

روسی آموزان فارسی زبان پرسامد به شمار می‌روند؟ دوم آنکه، دسته بندی خطاها در این حوزه چگونه است؟ سوم اینکه، بر اساس یافته‌های پژوهش چه راهکارها و پیشنهادهای آموزشی برای کاهش یا رفع خطاهای روسی آموزان فارسی زبان می‌توان پیشنهاد نمود؟

۲. پیشینه پژوهش

در دو دهه اخیر، پژوهش‌های فراوانی در حوزه‌های مختلف زبان روسی از قبیل صرف، نحو، معناشناسی، واژه‌سازی و موارد مشابه به وسیله پژوهشگران روسی و ایرانی انجام گرفته‌است، اما تاکنون پژوهش‌های جامعی در مورد تحلیل خطاهای املائی فارسی زبانان روسی آموز در ایران انجام پذیرفته‌است. این در حالی است که پژوهش‌های گسترده‌ای در حوزه خطاهای املائی زبان آموزان در روسیه و خارج از ایران و نیز خطاهای فراگیران فارسی زبان در ایران توسط پژوهشگران انجام شده‌است که نمایانگر درک اهمیت بررسی تحلیل خطاهای املائی است. در ادامه به چند نمونه از این پژوهش‌ها اشاره می‌شود.

علی میرزایوا (Алимирзаева, 2011) در مقاله «انواع خطاهای املائی و دلایل بروز آنها نزد کودکان مدارس ابتدایی» به خطاهای رایج دانش آموزان در پایه‌های اول تا سوم ابتدایی بر اساس مشاهدات و تجزیه و تحلیل کارهای دانش آموزان اشاره می‌کند. وی خطاهای املائی را به خطاهای املائی، خطاهای دستوری-املائی و خطاهای آواشناسی-املائی گروه‌بندی می‌کند. کینازبوا (Князева, 2015) در مقاله «آیا املاء برای آموزش دانشجویان لازم است؟» موضوع ضرورت بررسی قوانین املاء و شکل‌گیری هوش املائی را با هدف جلب توجه برای یادگیری املائی زبان روسی و به طور کلی زبان مادری مطرح می‌نماید.

درگا (Дрога, 2014) در مقاله «خطاهای معمول املائی دانشجویان خارجی و راه‌های رفع آنها» خطاهای املائی را فقط ناشی از تلفظ اشتباه تلقی نمی‌کند، بلکه عوامل دیگری همانند ناآشنایی با واژه‌ها، نداشتن آگاهی لازم از قوانین دستوری و نیز بی‌دقتی را از عوامل بروز خطاهای املائی به شمار می‌آورد.

تیوو (Тью, 2012) در مقاله «پیرامون ویژگی خطاهای املائی» بیان می‌کند که درک درست از ویژگی خطاها سبب می‌شود دلیل بروز آنها مشخص شده و به تناسب، خطاها مورد طبقه‌بندی قرار گرفته و روش مناسبی برای رفع آنها در نظر گرفته شود.

سلیمانی و همکاران (Soleymani et al, 2008) در مقاله خود با نام «ارتباط آگاهی واج‌شناختی و نمره دیکته دانش آموزان فارسی زبان دوم ابتدایی» با انجام پژوهش بر روی ۲۱۹ دانش آموز دختر و پسر دوم ابتدایی که به روش خوشه‌ای تصادفی انتخاب شده بودند، به ارتباط

آگاهی واج‌شناسی و مهارت درست نوشتن واژه‌های فارسی در بین کودکان اشاره دارند. آن‌ها همچنین در این مقاله به خطاهای واجی (مریض = مریز) و انواع خطاهای آوایی، شامل خطای حذف (می‌خوریم = می‌خویم)، خطای جانشینی (پژمرده = پجمرده) و خطای اضافه‌نویسی (تند = توند، دشمن = دوشمن) کودکان پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که نمره کل دیکته با نمره کل آزمون آگاهی واج‌شناختی ارتباط معنادار دارد. در میان مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آزمون آگاهی واج‌شناختی و آگاهی هجایی کمترین و آگاهی واجی بیشترین ارتباط را با نمره دیکته داشت. پژوهش نشان داد که در کودکان فارسی‌زبان نیز همانند سایر کودکان بین آگاهی واج‌شناختی و مهارت دیکته ارتباط وجود دارد.

علوی‌مقدم (Alavi-Moghadam, 2014) در مقاله «تحلیل خطاهای نوشتاری دانش‌آموزان فارسی‌زبان و دوزبانه دوره ابتدایی» اشتباه‌های نوشتاری دانش‌آموزان ایرانی فارسی‌زبان و نیز دوزبانه (ترک زبان) دوره ابتدایی، شامل خطاهای املائی، واژگانی، ساختاری و گفتمانی را بررسی کرده‌است که در آن فراوانی خطاهای ساختاری بیشتر از انواع دیگر است. مقایسه خطاهای نوشتاری دو گروه مورد بررسی نشان داد که اگرچه درصد خطاهای ساختاری گروه اول نسبت به گروه دوم ۱۸ درصد کمتر است، اما دانش‌آموزان ایرانی فارسی‌زبان دوره ابتدایی نسبت به دانش‌آموزان ایرانی دوزبانه خطاهای املائی و گفتمانی بیشتری در نوشتار خود داشته‌اند.

استم بکنوف و همکاران (Bakenov Astam et al., 2019) در پژوهشی با نام «خطاهای نوشتاری فارسی‌آموزان قزاق: مطالعه‌ای بر پایه انگاره کوردور» خطاهای نویسه‌ای-آوایی را پس از خطاهای دستوری، بیشترین درصد خطای فارسی‌آموزان قزاقی که دو نیم‌سال تحصیلی را گذرانده‌اند، به شمار می‌آورند. آن‌ها مطابق انگاره کوردور (Corder, 1975; quoted in Bakenov Astam et al., 2019)، خطاهای زبانی فارسی‌آموزان قزاق را در سه دسته کلی خطاهای نویسه‌ای-آوایی، خطاهای دستوری و خطاهای واژی-معنایی طبقه‌بندی کرده و ریشه خطاها را نیز در چهار گروه خطاهای ناشی از انتخاب، حذف، اضافه و ترتیب واحدهای زبانی قرار داده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان داد از مجموع ۴۶۶ خطای شناسایی‌شده در نوشتار فارسی‌آموزان قزاق، بیشترین خطاها متعلق به رعایت نکردن نکته‌های دستوری با ۲۳۱ مورد و ۴۷ درصد از مجموع خطاها بوده و پس از آن خطاهای نویسه‌ای-آوایی با ۱۸۲ مورد و ۴۱ درصد از جمع خطاها، بیشترین خطا است. خطاهای واژگانی با ۴۳ رخ داد و ۱۰ درصد از مجموع خطاها، در رتبه پسین، فراوانی خطاها قرار دارد و کم‌ترین خطاها با ۱۰ رخ داد و ۲ درصد خطاها، مربوط به خطاهای کاربردشناختی است.

فصلنامه علمی زبان‌پژوهی دانشگاه الزهراء(س)، سال چهاردهم، شماره ۴۳، تابستان ۱۴۰۱ / ۱۰۱

افزون بر این، در دیگر زبان‌های خارجی مانند انگلیسی، آلمانی، عربی و موارد مشابه، پژوهش‌هایی در مورد تحلیل خطاهای املائی زبان‌آموزان انجام گرفته‌است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم.

نوابی قمصری (Navabi Ghamsari, 2006) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «تجزیه و تحلیل خطاهای نوشتاری فارسی‌آموزان عرب زبان» به بررسی و تحلیل خطاهای عرب زبانان فارسی‌آموز پرداخته‌است. یافته‌های پژوهش نشان داد که در بین همه خطاهای زبان‌آموزان، خطاهای ناشی از انتقال بین زبانی بیشترین نوع خطاها را شامل می‌شوند.

مطبوعی بناب (Matbooi Bonab, 2006) در رساله کارشناسی ارشد خود با نام «تحلیل خطاهای نوشتاری فارسی‌آموزان سطح مقدماتی انگلیسی‌زبان» نشان داد که بیشترین خطا نزد زبان‌آموزان، خطاهای املائی و سپس خطاهای نحوی و زیر مقوله‌های آن است.

احمدوند (Ahmadvand, 2010) در پژوهشی با موضوع «تجزیه و تحلیل خطاهای نوشتاری فارسی‌آموزان آلمانی زبان در سطح مقدماتی» به بررسی و تحلیل خطاهای نوشتاری فارسی‌آموزان آلمانی زبان سطح مقدماتی بر مبنای فراوانی رخ داد خطا پرداخته‌است. یافته‌های پژوهش نشان داد که خطاهای درون‌زبانی در مقایسه با خطاهای میان‌زبانی بیشترین درصد خطاها را تشکیل می‌دهند. سلیمی (Salimi, 2011) در رساله کارشناسی ارشد خود با نام «بررسی و تحلیل خطاها در نوشتار متون انگلیسی دانش‌آموزان فارسی زبان دبیرستان با توجه به متغیر مقطع تحصیلی و جنسیت» به بررسی خطاهای نوشتاری فارسی‌زبانان انگلیسی‌آموز پرداخته‌است. وی انتقال درون‌زبانی را مهمترین عامل ایجاد چنین خطاهایی می‌داند.

رضائی (Rezaei, 2018) در مقاله «ارتباط زبان‌های ترکی و مغولی و خطا در تشخیص واژه‌های دخیل ترکی و مغولی در زبان فارسی» بیان می‌کند که با نگاهی به فرهنگ‌لغت‌های فارسی، می‌توان دریافت که گاهی فرهنگ‌نویس‌های ایرانی، در شناسایی واژه‌های ترکی و مغولی دچار اشتباه شده‌اند. بدون در نظر گرفتن خویشاوند بودن و یا نبودن دو زبان ترکی و مغولی، در بیان منشأ واژه‌های دخیل ترکی و مغولی در زبان فارسی باید به مستقل بودن دو زبان مورد اشاره نیز توجه کرد. همچنین در این زمینه، باید از آوردن پاره‌گفته ترکیبی ترکی-مغولی در فرهنگ‌های فارسی پرهیز کرد. نویسنده در این مقاله تلاش می‌کند تا پیوند میان زبان‌های ترکی و مغولی را به طور کلی بررسی کرده و میزان تفاوت این دو زبان را از جنبه‌های گوناگون نشان دهد. با توجه به آثار اشاره‌شده و اهمیت تحلیل خطاهای املائی، نگارندگان مقاله حاضر معتقدند با شناسایی و تحلیل خطاهای املائی و فراوانی آن‌ها نزد فارسی‌زبانان روسی‌آموز می‌توان آموزش نوشتن درست واژه‌های زبان روسی را آسان نمود.

۳. مبانی نظری تحلیل خطاها

خطاها در روند یادگیری زبان جدید در حوزه‌های گوناگون زبانی و در سطح‌های مختلف روی می‌دهند. از همین رو، خطاهایی که فرد زبان‌آموز در روند یادگیری زبان جدید انجام می‌دهد باید دقیقاً مورد بررسی قرار گیرد. زیرا این خطاها نکات مهمی را به ما گوشزد می‌کنند که به کمک آن‌ها می‌توانیم به چگونگی درک، فهم و روند فراگیری زبان جدید زبان‌آموزان دست یابیم. در وهله نخست، یر پایه دیدگاه براون (Brown, 1994) برای اینکه زبان‌آموز از دیدگاه مناسب مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد، باید بین اشتباه و خطا تمایز در نظر گرفت. این امر بسیار مهم است، زیرا اشتباه و خطا دو پدیده بسیار متفاوت هستند.

کریستال (Crystal, 2003) تفاوت میان خطا و اشتباه را این‌گونه بیان می‌کند: «خطاها صورت‌های غیرقابل قبولی هستند که زبان‌آموزان یک زبان خارجی با استفاده از اصول و شیوه‌های زبان‌شناختی آن‌ها را تولید می‌کنند و تصور می‌شود که این خطاها، به شیوه‌های نظام‌مند، بازتاب‌دهنده سطح توانش زبانی کسب‌شده آن زبان‌آموزان باشد؛ در حالی که اشتباهات، محدودیت‌های کنش زبانی هستند که زبان‌آموز قادر است آن‌ها را درست کند» (Crystal, 2003, p. 165).

به باور کوردر (Corder, 1986, p. 66) خطاهای زبانی بخشی اجتناب‌ناپذیر در فرآیند یادگیری هر زبانی به شمار می‌آیند که معلم‌ها با مطالعه و بررسی آن‌ها می‌توانند به سطح دانش زبان‌آموزان و راه‌های یادگیری آن‌ها دست یابند.

خطاهای یادگیرنده زبان بسیار مهم هستند، چرا که آن‌ها شواهدی از چگونگی یادگیری یا فراگیری زبان برای پژوهشگران فراهم می‌کنند و اینکه چه راهکارهایی و روش‌هایی یادگیرندگان در کشف یک زبان در اختیار دارند (Corder, 1986, p. 393). در واقع، پرواضح است که اگر خطاها مورد توجه قرار نگرفته و به طور ویژه مورد تجزیه و تحلیل قرار نگیرند و یافته‌های این خطاها نیز به کار گرفته نشود ممکن است، روند یادگیری در ادامه برای زبان‌آموز با چالش همراه شود.

به کمک تحلیل خطاها^۱ در حوزه‌های گوناگون زبانی می‌توان خطاها را کشف و توصیف کرد و دلیل یا دلایل آن‌ها را یافت. به بیان دیگر، تحلیل خطاها شامل مجموعه‌ای از روش‌ها برای شناسایی، توصیف و توضیح خطاهای زبان‌آموزان است.

پژوهشگران با توجه به ماهیت و نوع مقوله زبانی، خطاها را از دیدگاه‌های متفاوت طبقه‌بندی

¹ error analysis

می‌کنند. در طبقه‌بندی خطاها بر حسب مقوله‌های زبانی، خطاها در نظام زبان مقصد بر اساس موضوعات زبانی در جایگاه‌های متفاوتی قرار می‌گیرند (Dulay et al., 1982, p. 146).

دولای و همکاران (Dulay et al., 1982, p. 150)، خطاها را از دیدگاهی دیگر طبقه‌بندی می‌کنند که در این دیدگاه خطاها بر اساس ساختار سطحی طبقه‌بندی می‌شود. در این نوع طبقه‌بندی، آن‌ها چهار مقوله حذف، افزایش، صورت یا انتخاب نادرست و ترتیب نادرست را بیان می‌کنند. در بررسی تحلیل خطاها، کشف علل خطاها یکی از فرایندهای تحلیل است. البته عوامل دیگری مثل عوامل درون زبانی و میان‌زبانی نیز از عوامل مهم خطاها هستند.

ولی به باور جیمز (James, 1998, p.185-188) عوامل دیگری مانند راهبردهای یادگیری^۱ و ارتباطی^۲ نیز می‌توانند در ایجاد خطاها دخیل باشند. خطاهای راهبرد یادگیری شامل مقایسه نادرست، تحلیل نادرست قاعده‌ای در زبان دوم بر اساس زبان اول، تعمیم افراطی، به کار بردن قاعده‌ای به صورت ناقص و موارد مشابه و خطاهای راهبرد ارتباطی شامل تغییر زبان، بیان غیر مستقیم، ترجمه واژه به واژه و مواردی از این قبیل هستند.

به باور فلاحی (Fallahi, 1991, p. 25) تحلیل خطاها همانند سرنخی برای معلم است تا بتواند سختی‌های یادگیری که تحلیل مقابله‌ای به دشواری می‌تواند آن‌ها را پیش‌بینی کند، آشکار سازد. به باور وی خطاها منابع بسیار مهمی برای درک نظام ذهنی زبان‌آموزان هستند. از دید وی (همان)، بر اساس تحلیل خطاها، تعداد بارهای تکرار خطاها با میزان سختی یادگیری در ارتباط هستند.

کشاوریز (Keshavarz, 1994) چنین می‌پندارد که تحلیل خطا، کنش زبان‌آموز را شرح می‌دهد. کنش زبان‌آموزان بر اساس فرایندهای شناختی است که در سازماندهی داده‌های زبانی خود در زبان مقصد دریافت می‌کنند. او تحلیل خطاها را مبتنی بر سه اصل اساسی می‌داند: نخست اینکه، خطاها اجتناب‌ناپذیر هستند. دوم آنکه، خطاها از جنبه‌های مختلفی مهم هستند. سوم اینکه، زبان مادری ریشه تمام خطاها به شمار نمی‌رود.

براون (Brown, 1994) بر این باور است که بررسی داده‌های گفتاری و نوشتاری زبان‌آموزان بهترین راه‌حل برای تجزیه و تحلیل یادگیری زبان دوم به شمار می‌رود، زیرا بازنمایاننده توانایی واقعی آن‌ها است.

پیش‌تر در تحلیل مقابله‌ای، خطا در تمام حوزه‌های زبانی از جمله املاء نشانه عدم موفقیت در یادگیری زبان به شمار می‌آید، اما بعدها در تحلیل خطاها، دیدگاه نسبت به خطاهای زبانی کاملاً

¹ learning -strategy

² communication-strategy

متفاوت شد. در این نظریه، خطاها حلقه‌ای جدانشدنی از زنجیره فرایند زبان‌آموزی در نظر گرفته می‌شوند که بیانگر میزان پیشرفت یادگیری زبان‌آموزان به شمار می‌رود و راهکارهایی برای آموزش بهتر ارائه می‌دهد. نگارندگان مقاله، با استناد به این مهم و نقطه نظر براون (Brown, 1994) مبنی بر تفاوت خطا و اشتباه و بررسی داده‌های گفتاری و نوشتاری زبان‌آموزان که آن‌ها را بهترین راه‌حل برای تجزیه و تحلیل یادگیری زبان دوم تلقی می‌کند، آزمون نوشتاری شامل املائی فارسی‌زبانان روسی‌آموز را مورد تحلیل و بررسی قرار داده‌اند تا از این رهگذر خطاهای پربسامد املائی روسی‌آموزان فارسی‌زبان شناسایی و در ادامه با شناسایی این خطاها، خطاها کاهش یا رفع شوند. در بخش پسین به این موضوع پرداخته می‌شود.

۴. تحلیل کمی و کیفی خطاهای املائی فارسی‌زبانان روسی‌آموز

در این بخش بر مبنای داده‌های گردآوری‌شده به بررسی و تحلیل بخشی از خطاهای املائی دانشجویان فارسی‌زبان روسی‌آموز پرداخته‌ایم. بر این اساس، چارچوب کلی طبقه‌بندی خطاها در پژوهش حاضر به صورت زیر ارائه می‌گردد. پس از شناسایی خطاهای یافت‌شده، آن‌ها را در سطح نوشتار در حوزه خطاهای املائی ارزیابی و تحلیل می‌کنیم.

املاء یا مهارت درست‌نویسی واژه‌ها یکی از مقوله‌هایی است که در حوزه زبان‌نوشتاری قرار می‌گیرد و در دوره مقدماتی زبان روسی از جایگاه و اهمیت بسزایی برخوردار است. گنجاندن درس مهارت‌های نوشتاری در سرفصل جدید رشته زبان روسی به وسیله وزارت علوم، تحقیقات و فناوری نیز نمایانگر اهمیت این مهم است. اهمیت این موضوع آنجایی بیش از پیش نمود پیدا می‌کند که پایانه صرفی اسم‌ها، صفت‌ها، صفت‌های فعلی، اعداد ترتیبی و موارد مشابه با توجه به نقشی که در جمله ایفا می‌کنند، تغییر پیدا کرده و عدم آگاهی دانشجویان از فرم درست واژه‌ها منجر به ساختن جمله‌های اشتباه می‌شود. دانشجویان در دوره مقدماتی زبان روسی ضمن آشنایی با نظام نوشتاری واژه‌های روسی قادر خواهند بود بخش عمده‌ای از مهارت نوشتن املائی درست واژگان را کسب کنند تا از این رهگذر بتوانند به توانایی تطابق درست صورت مکتوب واژگان با شکل آوایی آن‌ها دست یابند.

خجسته (Khojaste, 2016, p. 70) ضمن اشاره به عدم انطباق صورت مکتوب و ملفوظ نوشتار در زبان فارسی، آن‌ها را نامطابق‌های املائی و در واقع همان «فرایندهای واجی» می‌داند که فقط نمود آوایی دارند. به بیان دیگر، عدم تناظر کامل میان حروف و صداها (واج‌ها) می‌تواند عامل پیدایش خطاهای واجی در هر زبان باشد که فراگیران روسی‌آموز در سطوح مقدماتی و مرحله‌های اولیه یادگیری نیز از این مقوله مستثنی نیستند. این دسته از خطاها در دسته خطای املائی

قرار می‌گیرند که در ادامه آن‌ها را بر پایه یافته‌های پژوهش در چهار گروه بررسی خواهیم کرد. گروه نخست شامل خطای «فرایند جایگزینی حروف صدادار»، گروه دوم، سوم و چهارم به فرایندهای واجی گفته می‌شوند که به ترتیب شامل فرایندهای «تبدیل حروف بی صدا» «حذف» و «همگونی» هستند.

۴. ۱. خطای ناشی از فرایند جایگزینی حروف صدادار

پس از بررسی خطاهای املائی در املائی دانشجویان، نمونه خطاهای زیر در جدول (۱)، آشکار است:

جدول ۱: خطای جایگزینی حرف صدادار

شماره	نمونه خطا	صورت درست
۱	Онѝ ѹчитѝя на подготѹвѝтельном факультѝте. Онѝ ѹчатѝя на подготѹвѝтельном факультѝте. Онѝ ѹчатѝя на подгатавѝтельном факультѝте. Онѝ ѹчатѝя на подготѹвѝтельном факультѝте. Онѝ ѹчатѝя на падгатавѝтельном факультѝте.	Онѝ ѹчатѝя на подготѹвѝтельном факультѝте. برگردان: آن‌ها در دوره مقدماتی تحصیل می‌کنند.
۲	Вчера онѝ бѹли на красной плѹщадѝ. Вчера онѝ бѹли на красной плѹщадѝ.	Вчера онѝ бѹли на Красной плѹщадѝ. برگردان: آن‌ها دیروز در میدان سرخ بودند.

خطاهای بالا در جدول (۱)، نمایانگر آن است که دانشجویان در تشخیص درست نوشتن حرف صدادار تحت تأثیر قواعد آواشناسی زبان روسی مرتکب خطاهای جایگزینی شده‌اند. در زبان روسی متناسب با محل قرارگیری تکیه در واژه، حروف صدادار [a]، [o]، [e] و [я] هنگامی که تکیه‌دار نیستند، یعنی در موقعیت ضعیف قرار دارند می‌توانند به صورت‌های مختلفی تظاهر آوایی یابند. در جمله (۱)، بر پایه قاعده حرف صدادار [a] در واژه «ѹчатѝя» پس از حرف بی صدای نرم [ч] نزدیک به صدای [и] تلفظ می‌گردد. از مجموع دانشجویان، تعداد ۴۰ نفر در نوشتن واژه مورد نظر مرتکب خطا شده‌اند و ۱۱ نفر واژه را به درستی نوشته‌اند؛ یعنی ۷۸٪ خطا و ۲۲٪ درست. در جمله (۲) نیز این قاعده صادق است. یعنی صورت ملفوظ حرف صدادار [a] در واژه «плѹщадѝ» پس از حرف بی صدای نرم [щ] نزدیک به صدای [и] است. تعداد دانشجویانی که واژه مورد اشاره را خطا و درست نوشته‌اند، به ترتیب عبارت است از ۲۳ و ۲۸ نفر؛ یعنی ۴۵٪

مرتکب خطا و ۵۵٪ آن را بدون خطا نوشته‌اند. همچنین در جمله (۱)، چهار حرف صدادار [o] در هجای بدون تکیه متناسب با محل قرارگیری‌شان در واژه «ПОДГОТОВИТЕЛЬНОМ» نزدیک به صدای [a] کوتاه و ضعیف و [a] بسیار کوتاه و خیلی ضعیف تلفظ می‌شوند. آنچه روشن است یادگیری و نوشتن املای درست واژه‌هایی که از حروف صدادار بدون تکیه [o] بیشتری برخوردار هستند برای دانشجویان سطح مقدماتی دشوارتر و در نتیجه سبب تولید خطاهای پرشمارتر می‌گردد؛ بررسی نمونه واژه «ПОДГОТОВИТЕЛЬНОМ» در جمله (۱)، نیز روشنگر همین موضوع است. با توجه به مطالب بالا دانشجویان در نوشتار واژه‌های روسی مورد اشاره حرف صدادار [и] را جایگزین [a] و حرف صدادار [a] را جایگزین [o] نموده‌اند و به دلیل فرایند جایگزینی دچار خطاهایی شده‌اند. لازم به گفتن است که همه روسی‌آموزان حرف صدادار بدون تکیه [e] در واژه «ПОДГОТОВИТЕЛЬНОМ» را که در این موقعیت نزدیک به صدای [и] بسیار کوتاه و ضعیف تلفظ می‌شود بدون خطا نوشته‌اند. از مجموع دانشجویان، تعداد ۲۵ نفر در نوشتن واژه مورد نظر مرتکب خطا شده‌اند و ۲۶ نفر واژه را به درستی نوشته‌اند؛ یعنی ۴۹٪ خطا و ۵۱٪ بدون خطا.

۴.۲. خطای ناشی از فرآیند واجی حذف

بروز این دسته از خطاها از آن‌جا ناشی می‌شود که طبق قواعد حاکم بر نظام نوشتاری زبان روسی برخی از ترکیب‌های ثابت حروف بی‌صدا هنگامی که در واژه‌ای در کنار یک‌دیگر قرار می‌گیرند یکی از آن‌ها در هنگام تلفظ حذف می‌شود. در جدول زیر نمونه خطاهایی از این‌گونه ارائه شده‌است:

جدول ۲: خطای ناشی از فرآیند واجی حذف

شماره	نمونه خطای نوشتاری	صورت درست نوشتاری
۱	Завтра праздник.	Завтра праздник. برگردان: فردا جشن است
۲	Виктор и Анна, здравствуйте!	Виктор и Анна, здравствуйте! برگردان: ویکتور و آنا، سلام.
۳	На улице солнце.	На улице солнце. برگردان: بیرون هوا آفتابی است.
۴	Скажите, пожалуйста, где аптека?	Скажите, пожалуйста, где аптека? برگردان: لطفاً بگوئید که داروخانه کجاست؟

همان گونه که از جدول استنباط می‌شود، عامل بروز چنین خطاهایی این است که روسی آموزان ترکیب‌های ثابت و مشخصی از حروف بی‌صدا که در هنگام تلفظ کنار هم قرار می‌گیرند و یکی از آن‌ها تلفظ نمی‌شود را به شیوه مطلوبی نیاموخته‌اند و یا در ذهن آن‌ها این ترکیبات هنوز به طور کامل نهادینه نشده‌است. از همین رو، به علت عدم توجه به قواعد بالا آن واژه‌ای را که شنیده‌اند، عیناً نگاشته‌اند. در جمله (۱) در واژه «праздник» که دارای سه حرف بی‌صدای متوالی «ЗДН» است واج /Д/ هیچگاه تلفظ نمی‌گردد و به بیان دیگر حذف می‌شود. از مجموع شرکت‌کننده‌های مورد آزمون، تعداد ۲۴ نفر در نوشتن واژه مورد نظر مرتکب خطا و ۲۷ نفر واژه را به درستی نوشته‌اند؛ یعنی ۴۷٪ خطا و ۵۳٪ بدون خطا.

در جمله (۲) در واژه «ЗДРАВСТВУЙТЕ» که در ترکیب خود چهار حرف بی‌صدای متوالی «ВСТВ» دارند طبق قاعده، نخستین واج از این ترکیب یعنی /В/ در هنگام تلفظ حذف می‌گردد. ۲۶ روسی آموز در نوشتن واژه بالا دچار خطا شده‌اند و ۲۵ نفر آن را درست نوشته‌اند؛ به بیانی ۵۱٪ خطا و ۴۹٪ درست.

در جمله (۳)، در واژه «СОЛНЦЕ» که در ترکیب خود سه حرف بی‌صدای متوالی «ПНЦ» دارد طبق قاعده، نخستین واج از این ترکیب یعنی /П/ در هنگام تلفظ حذف می‌گردد. تعداد دانشجویانی که واژه مورد اشاره را خطا و درست نوشته‌اند، به ترتیب عبارت است از ۳۷ و ۱۴ نفر. یعنی ۷۳٪ خطا و ۲۷٪ درست.

در جمله (۴)، در واژه «ПОЖАЛУЙСТА» واج /Й/ در هنگام تلفظ حذف می‌گردد. از مجموع ۵۱ دانشجوی روسی آموز، تعداد ۲۶ نفر در نوشتن واژه مورد نظر مرتکب خطا شده‌اند و ۲۵ نفر به درستی نوشته‌اند؛ یعنی ۵۱٪ خطا و ۴۹٪ درست.

۳.۴. خطای ناشی از فرآیند واجی تبدیل حروف بی‌صدا

گاهی تحت شرایط مشخصی واج‌ها در تلفظ به یک‌دیگر تبدیل می‌شوند. با این تعبیر که «واج‌ها در برخی از بافت‌های آوایی بر یک‌دیگر تأثیر می‌گذارند» (Meshkatoddini, 1985, p. 107)؛ یعنی ممکن است صامتی ضمن تأثیر بر صامت مجاور خود مشخصه‌های آوایی آن را تغییر دهد (همان، ۱۰۹).

در زبان روسی بر اساس قاعده این فرآیند به دو صورت زیر انجام می‌پذیرد: ۱. تبدیل حروف بی‌صدای زنگ دار (واک‌دار) به بی‌زنگ (بی‌واک)؛ ۲. تبدیل حروف بی‌صدای بی‌زنگ به زنگ‌دار. تبدیل حروف بی‌صدای در زمان تلفظ می‌تواند در ابتدا، میانه و انتهای واژه انجام گیرد. حروف بی‌صدای زنگ‌دار و بی‌زنگ که قابلیت تبدیل به یک‌دیگر را در شرایط ویژه‌ای دارند، در

جدول (۳) آمده‌است:

جدول ۳: حروف بی‌صدای زنگ‌دار و بی‌زنگ

حروف بی‌زنگ بدون جفت	حروف زنگ‌دار بدون جفت	حروف زنگ‌دار و بی‌زنگ جفت	حرف بی‌صدا
-----	л, м, н, р, й	б, в, г, д, ж, з	زنگ‌دار (واکدار)
х, ц, ч, щ	-----	п, ф, к, т, ш, с	بی‌زنگ (بی‌واک)

نمونه‌های ارائه‌شده در جدول (۳)، بیانگر این دسته از خطاها هستند که در جدول (۴) آورده شده‌اند:

جدول ۴: خطاهای تبدیل واج‌ها

شماره	تبدیل حروف بی‌صدا	نمونه خطای نوشتاری	صورت درست نوشتاری
۱	در ابتدای واژه	Я завтра это [з]делаю.	Я завтра это сделаю. برگردان: فردا این کار را انجام می‌دهم.
	در میانه واژه	Я за[ф]тра это сделаю.	
۲	در انتهای واژه	Это но[ш], а это ложка.	Это нож, а это ложка. برگردان: این چاقو و این قاشق است.
	در میانه واژه	Это нож, а это ло[ш]ка.	
۳	در انتهای واژه	Это горо[т], а это остров.	Это город, а это остров. برگردان: این شهر و این جزیره است.
		Это город, а это остро[ф].	
۴	در میانه واژه	Это во[г]зал.	Это вокзал. برگردان: این ایستگاه راه آهن است.
۵	در انتهای واژه	Пое[с] [т] идёт.	Поезд идёт. برگردان: قطار دارد می‌رود (می‌آید).

همان‌گونه که از یافته‌های جدول بر می‌آید دانشجویان روسی‌آموز به دلیل عدم توجه به نامطابقت‌های آواها (واج‌ها) با حروف که در هنگام تلفظ واژه‌ها رخ می‌دهند و نیز ناآگاهی از ویژگی‌های آوایی حروف زنگ‌دار و بی‌زنگ، در نوشتار مرتکب خطا شده‌اند.

در جمله (۱)، شاهد تبدیل دو فرایند زنگ‌دار شدن و بی‌زنگ شدن حروف بی صدا در ابتدا و میانه واژه هستیم. در واژه «ДЕЛАЮ» حرف بی‌صدای C که در ابتدای واژه قرار دارد تحت تأثیر حرف بی‌صدای Д زنگ‌دار شده و به صورت [3] تلفظ می‌گردد. در همین جمله در واژه «ЗАВТРА» حرف بی‌صدای В که در میانه واژه قرار دارد تحت تأثیر حرف بی‌صدای Т آوای خود را از دست می‌دهد و به صورت [Ф] تلفظ می‌شود. ۲۹ نفر واژه «ДЕЛАЮ» را خطا و ۲۲ نفر درست نوشته‌اند، یعنی ۵۷٪ خطا و ۴۳٪ بدون خطا.

در نمونه (۲) عمل تبدیل فرایند بی‌زنگ شدن حروف بی صدا در انتها و میانه واژه رخ می‌دهد. طبق قاعده حروف بی‌صدای زنگ‌داری که در پایان واژه‌ها قرار بگیرند آوای خود را از دست می‌دهند. برای نمونه در واژه «НОЖ» حرف بی‌صدای «Ж» که در پایان واژه قرار دارد بی‌زنگ شده و در نتیجه به شکل [Ш] تلفظ می‌گردد. در واژه «ЛОЖКА» حرف بی‌صدای «Ж» تحت تأثیر «К» بی‌زنگ شده و به صورت [Ш] ادا می‌شود. از همین رو، دانشجویان در نوشتار دچار خطا شده‌اند و واژه‌های «НОЖ» و «ЛОЖКА» را به ترتیب «НОШ» و «ЛОШКА» نوشته‌اند. از مجموع شرکت‌کنندگان، تعداد ۱۰ نفر در نوشتن کلمه مورد اشاره مرتکب خطا شده‌اند و ۴۱ نفر به درستی نوشته‌اند؛ یعنی ۲۰٪ خطا و ۸۰٪ بدون خطا.

خطاهای ارتكابی در نمونه (۳)، ناشی از فرایند بی‌زنگ شدن حروف بی صدا در انتهای واژه‌ها است. حروف بی‌صدای زنگ‌دار «Д» و «В» که به ترتیب در پایان واژه‌های «ГОРОД» و «ОСТРОВ» قرار دارند آوای خود را از دست می‌دهند و در نتیجه به صورت [Т] و [Ф] تلفظ می‌شوند. تعداد روسی‌آموزانی که واژه «ГОРОД» را خطا و درست نوشته‌اند، به ترتیب عبارت است از ۹ و ۴۲ نفر. یعنی ۱۸٪ خطا و ۸۲٪ بدون خطا. در مورد واژه «ОСТРОВ» ۷ نفر در نوشتن مرتکب خطا شده‌اند و ۴۴ نفر بدون خطا نوشته‌اند، یعنی ۱۴٪ خطا و ۸۶٪ درست.

در نمونه (۴)، حرف بی‌صدای К متاثر از حرف بی‌صدای 3 زنگ‌دار می‌شود و آن را باید به شکل [Г] تلفظ نمود. ۲۹ نفر واژه «ВОКЗАЛ» را خطا و ۲۲ نفر آن را درست نوشته‌اند، یعنی ۵۷٪ خطا و ۴۳٪ بدون خطا.

نمونه (۵) کمی متفاوت تر و دشوارتر از نمونه‌های بالا است؛ دلیل بروز این نوع خطا آن است که دانشجویان تلفظ واژه را عیناً در نوشتار اعمال کرده‌اند. فرایند بی‌زنگ شدن دو حرف بی صدا در انتهای واژه رخ می‌دهد، یعنی حرف بی‌صدای «Д» تبدیل به صدای [Т] می‌شود، سپس حرف «3» تحت تأثیر [Т]، به صورت [С] تلفظ می‌گردد. از مجموع دانشجویان، تعداد ۴۰ نفر در نوشتن واژه «ПОЕЗД» دچار خطا شده‌اند و فقط ۱۱ نفر واژه را درست نوشته‌اند؛ یعنی ۷۸٪ خطا و ۲۲٪ غیر خطا.

۴. ۴. خطای ناشی از فرایند واجی همگونی

فرایند همگونی که از آن به عنوان ادغام نیز یاد می‌شود، با «اصل اقتصاد زبانی»^۱ - که یکی از کارکردهای آن کوتاه‌شدگی و سهولت تلفظ است - سازگاری دارد و به طور گسترده‌ای در زبان روسی به کار می‌رود. در زنجیره گفتار این فرایند تحت تأثیر اصوات بر یک‌دیگر در واژه‌ها و گروه واژه‌ها (ترکیب حرف اضافه با اسم) اعمال می‌شود که در نتیجه آن دو صوت مجاور می‌توانند در یک‌دیگر ادغام و به بیانی دیگر شبیه هم شوند (Акишина & Барановская, 2011, p. 72; Лекант, 2019, p. 23). در زبان روسی فرایند واجی همگونی از جنبه جهت^۲ در حوزه پس‌رو^۳ قرار می‌گیرد و صرفاً در بین حروف بی صدا کاربرد دارد. منظور از همگونی پس‌رو آن است که در تلفظ، حرف بی صدای دوم بدون تغییر می‌ماند و حرف بی صدای نخست دچار همگونی می‌شود.

پس از بررسی نوشته‌های روسی‌آموزان فارسی‌زبان، برخی از نمونه خطاهای ناشی از فرایند همگونی در جدول (۵) آورده شده است:

جدول ۵: خطای ناشی از فرایند واجی همگونی

شماره	همگونی	نمونه خطای نوشتاری	صورت درست نوشتاری
۱	در میانه واژه	Я напишу тебе поже. Я напишу тебе подже.	Я напишу тебе позже. برگردان: من بعداً برای تو می‌نویسم.
	حرف اضافه + واژه	Он живёт бе жены. Он живёт бес жены.	Он живёт без жены. برگردان: او بدون همسرش (زنش) زندگی می‌کند.
۲	حرف اضافه + واژه	Он женой гуляет в парке. Он жженой гуляет в парке.	Он с женой гуляет в парке. برگردان: او به اتفاق همسرش (زنش) در پارک گردش می‌کند.
۳	حرف اضافه + واژه	Виктор стоит шапкой в руке.	Виктор стоит с шапкой в руке. برگردان: ویکتور کلاه بدست ایستاده است.
۴	حرف اضافه + واژه	Мария была бе шапки. Мария была бес шапки. Мария была бесшапки.	Мария была без шапки. برگردان: ماریا بدون کلاه بود.

^۱ принцип языковой экономии

^۲ направление

^۳ регрессивный

همان‌گونه که مشاهده می‌شود خطاهای مورد اشاره تحت تأثیر قوانین حاکم بر نظام نوشتاری زبان روسی به وجود آمده‌اند. به این مفهوم که دانشجویان روسی آموز به عدم تطابق آواها یا همان واج‌ها با حروف که در هنگام تلفظ رخ می‌دهند، توجه نکرده‌اند و قواعد نظام نوشتاری موجود در زبان روسی را بر روی واژه‌ها و گروه واژه‌ها اعمال ننموده‌اند.

در نمونه (۱)، فرایند همگونی در میانه واژه و در ترکیب حرف اضافه با واژه و در نمونه (۲)، همگونی در ترکیب حرف اضافه با واژه رخ داده‌است. بر مبنای قواعد نظام نوشتاری زبان روسی ترکیب‌های «ЗЖ» و «СЖ» به صورت [ЖЖ] سخت و کشیده تلفظ می‌شوند؛ یعنی واج‌های همگون شده /з/ و /с/ تحت تأثیر آوای مجاور خود - یعنی همان عامل همگونی - به /ж/ تبدیل می‌شوند. خطاهای شماره (۱) و (۲) بیانگر آن است که دانشجویان به دلیل عدم اعمال قواعد مورد اشاره و همچنین درک شنیداری نادرست از آواها مرتکب خطا شده‌اند. از منظر دیگر وقوع چنین خطاهایی را می‌توان عدم تسلط کافی فراگیران روسی آموز به قواعد دستوری، یعنی کاربرد حروف اضافه «без» و «с» در ترکیب با اسامی در حالت‌های «اضافی^۱ و بایی^۲» دانست. تعداد ۴۲ دانشجو واژه «Позже» را خطا و ۹ نفر درست نوشته‌اند، به بیان دیگر، ۸۲٪ مرتکب خطای نوشتن و ۱۸٪ آن را بدون خطا نوشته‌اند. از مجموع شرکت‌کننده‌ها، تعداد ۳۰ نفر در نوشتن گروه واژه «без жены» مرتکب خطا شده‌اند و ۲۱ نفر به درستی نوشته‌اند؛ یعنی ۵۹٪ خطا و ۴۱٪ بدون خطا. تعداد دانشجویانی که «с женой» را خطا و درست نوشته‌اند، به ترتیب عبارت است از ۴۰ و ۱۱ نفر؛ یعنی ۷۸٪ خطا و ۲۲٪ بدون خطا.

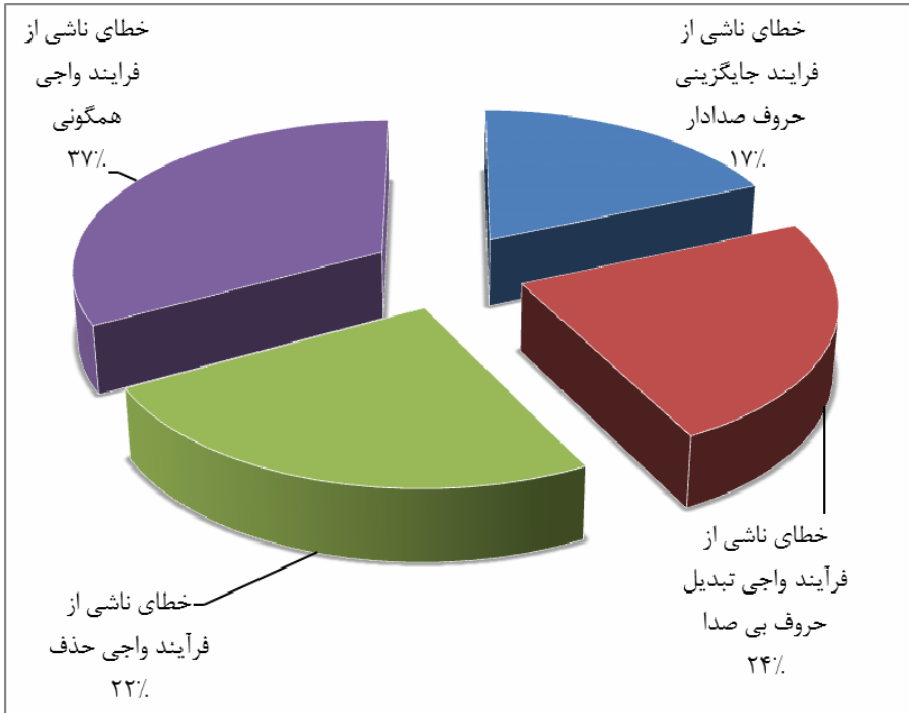
در مورد نمونه‌های (۳) و (۴)، طبق قواعد ترکیب‌های «ЗШ» و «СШ» به صورت [ШШ] سخت و کشیده تلفظ می‌شوند. یعنی واج‌های همگون شده /з/ و /с/ تحت تأثیر آوای مجاور خود به /ш/ تبدیل می‌گردند. دلیل بروز نمونه خطاهای ارتکابی شماره (۳) و (۴) نیز مانند نمونه خطاهای (۱) و (۲) استدلال می‌شود. در نمونه (۳) از مجموع دانشجویان، تعداد ۵۰ نفر در نوشتن گروه واژه «с шапкой» دچار خطا شده‌اند و فقط ۱ نفر درست نوشته‌است؛ یعنی ۹۸٪ خطا و ۲٪ درست. در نمونه ۴، تعداد ۳۴ دانشجو گروه واژه «без шапки» را خطا و ۱۷ نفر درست نوشته‌اند، به بیان دیگر ۶۷٪ مرتکب خطا و ۳۳٪ بدون خطا.

شایسته توجه است که فرایند واجی همگونی در نمونه‌های شماره (۳)، (۲) و (۴) می‌تواند به تنهایی در قالب واژه (مانند فعل و صفت) به کار رود. مانند: низший, сжимать, шить. ولی به دلیل عدم فراگیری واژه‌های مورد اشاره توسط زبان‌آموزان از آوردن آن‌ها در آزمون

^۱ родительный падеж
^۲ творительный падеж

صرف نظر شد.

در این بخش از پژوهش، پس از شناسایی و طبقه‌بندی خطاهای موجود و هم‌چنین تجزیه تحلیل آن‌ها در حوزه خطای املائی، میزان فراوانی رخداد هر یک از خطاها و هم‌چنین منشأ وقوع آن‌ها در قالب شکل زیر نشان داده شده‌است.

شکل ۱: مقایسه فراوانی رخداد هر یک از خطاهای ناشی از خطای املائی

یافته‌های شکل بالا نمایانگر آن است که از میان خطاهای املائی، فراوانی رخداد بیشترین درصد خطا در نزد روسی‌آموزان در دوره مقدماتی زبان روسی اختصاص به خطای ناشی از فرایند واجی همگونی دارد؛ این به این مفهوم است که روسی‌آموزان در تطابق آواها یا همان واج‌ها با حروف که در هنگام تلفظ رخ می‌دهند، دچار مشکل هستند و قواعد مربوط را به خوبی فرا نگرفته‌اند. کمترین درصد رخداد خطا متعلق به خطای ناشی از فرایند جایگزینی حرف صدادار است. این امر می‌تواند بیانگر آن باشد که دانشجویان روسی‌آموز توانایی بیشتری در تشخیص درست نوشتن حروف صدادار نسبت به حروف بی‌صدا داشته‌اند و قواعد نظام آوایی و نوشتاری را در نگارش املاء کمتر نقض کرده‌اند.

با توجه به بررسی و تحلیل خطاهای املائی مشخص شد که زبان روسی در تولید این چهار دسته از خطاها نقش قابل ملاحظه و پرننگی دارد و ۱۰۰٪ کل خطاها ناشی از عدم تسلط آنها به قوانین حاکم بر زبان روسی است. بنابراین ضرورت دارد در راستای بهینه‌سازی آموزش زبان روسی به غیر روس زبانان موارد بالا به طور جدی مورد توجه قرار گیرد. در این قسمت، به دلیل محدودیت حجم مقاله از آوردن نمودار مربوط خودداری می‌کنیم.

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یافته‌های به دست آمده از این پژوهش بیانگر این موضوع است که تجزیه و تحلیل خطاها می‌تواند فراوانی و موارد مشکل‌آفرین در حوزه املائی را نزد دانشجویان روسی آموزش‌شناسایی کند. چهار دسته از خطاها در دسته خطاهای املائی قرار گرفتند که به ترتیب میزان فراوانی عبارت‌اند از خطاهای ناشی از فرایند واجی همگونی، خطای ناشی از فرآیند واجی تبدیل حروف بی‌صدا، خطای ناشی از فرآیند واجی حذف، خطای ناشی از فرایند جایگزینی حروف صدادار.

یافته‌های پژوهش در حوزه املائی مشخص نمود که از میان خطاهای شناسایی شده بیشترین فراوانی وقوع خطا متعلق به خطای ناشی از فرایند واجی همگونی با ۳۷٪ خطا است که دلیل آن عدم تطابق آواها یا همان واج‌ها با حروف است که در هنگام تلفظ رخ می‌دهند. با تکیه بر یافته‌های به دست آمده می‌توان چنین استنباط کرد که در حوزه املائی تمام خطاهای ارتکابی دانشجویان متأثر از دشواری و گستردگی نظام نوشتاری زبان دوم، یعنی روسی هستند. توصیف و تجزیه و تحلیل خطاها سبب می‌شود تا مدرس دقیق‌تر و جزئی‌تر به خطاهای املائی دانشجویان روسی آموزش توجه کرده و در راستای پیشبرد اهداف آموزشی، برای اربابین بردن موارد مشکل‌آفرین گام بردارد.

پیشنهاد می‌شود برای به حداقل رساندن میزان خطاهای روسی‌آموزان فارسی‌زبان افزون بر تأکید بر این موضوع که شکل ملفوظ واژه‌ها با شکل نوشتار آنها ممکن است متفاوت باشد، موارد زیر مورد توجه قرار گیرد:

یکم- تمرین‌های آواشناسی بسیار مورد توجه قرار گیرد، زیرا خواندن درست واژه‌ها با استفاده از قوانین آواشناسی به نوشتن درست آنها نیز کمک شایانی می‌کند؛

دوم- اهمیت هجا و محل تکیه بر روی هجا به زبان‌آموزان تأکید شود. برای تحقق این امر هجاها دسته‌بندی شده، محل تکیه مشخصاً تعیین شده، هجاهایی که تکیه بر روی آنها قرار نمی‌گیرد، مورد تأکید قرار گرفته و سپس واژه نوشته شده چندبار با شکل درست آن مقایسه شود؛

سوم- در درس مهارت‌های نوشتاری به املاء اهمیت بسزایی داده شود؛
چهارم- به درک بصری واژه‌ها بر روی تخته توجه شود. برای تحقق این مهم می‌توان از ابزارهای محتوای بصری همانند استفاده از تصاویر با واژه‌ها بهره برد؛
پنجم- به دانشجویان به استفاده از نرم‌افزارهای غلط‌یاب خطاهای املائی همانند آرفو^۱ و یا استفاده از برنامه ورد^۲ روسی پیشنهاد شود؛
ششم- خطاهای رایج نوشتن واژه‌ها مانند خطاهای تحلیل شده که فراوانی بسیاری در بین روسی‌آموزان فارسی زبان دارد، مورد توجه بیشتری قرار گیرد؛
هفتم- با استفاده از فلش کارت‌هایی که بر روی آن‌ها چند واژه اشتباه نوشته شده‌است، از زبان‌آموزان در قالب گروه‌های چند نفره پس از پراکندن کارت‌ها بین آن‌ها خواسته می‌شود کارت‌هایی که بر روی آن‌ها واژه‌ها اشتباه نوشته شده‌است را جدا کنند؛
هشتم- به زبان‌آموزان جمله‌ها و متن‌هایی داده شده و از آن‌ها خواسته شود از روی جمله‌ها و متن‌ها رونویسی کنند.

فهرست منابع

- احمدوند، احمد (۱۳۸۹). *تجزیه و تحلیل خطاهای نوشتاری فارسی‌آموزان آلمانی زبان سطح مقدماتی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- بکنوف، استم، محمد باقر میرزایی حصاریان و لیلیا گل پور (۱۳۹۸). «خطاهای نوشتاری فارسی‌آموزان قزاق: مطالعه‌ای بر پایه‌ی انگاره‌ی کورد». *پژوهش‌های زبانی*. دوره ۱۰. شماره ۲. صص ۴۵-۶۵.
- خجسته، مژگان. (۱۳۹۵). «نامطابق‌های املائی یا فرایندهای واجی». *رشد آموزش زبان و ادب فارسی*. شماره ۱۱۹. صص ۷۱-۷۰.
- رضائی، مهدی (۱۳۹۸). «ارتباط زبان‌های ترکی و مغولی و خطا در تشخیص واژه‌های دخیل ترکی و مفعولی در زبان فارسی». *زبان‌پژوهی*. سال ۱۱. شماره ۳۰. صص ۱۷-۱۶.
- سلیمانی، زهرا، امیر آرامی، بهروز محمودی بختیاری و شهره جلالی (۱۳۸۷). «ارتباط آگاهی واج شناختی و نمره‌ی دیکته دانش‌آموزان فارسی‌زبان دوم ابتدایی». *تازه‌های علوم شناختی*. سال ۱۰. شماره ۱. صص ۲۸-۲۱.
- سلیمی، سارا (۱۳۹۰). *بررسی و تحلیل خطاها در نوشتار متون انگلیسی دانش‌آموزان فارسی‌زبان دبیرستان با توجه به متغیر مقطع تحصیلی و جنسیت*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه پیام نور تهران.
- علوی مقدم، سید بهنام (۱۳۹۳). «تحلیل خطاهای نوشتاری دانش‌آموزان فارسی‌زبان و دوزبانه دوره

¹ opfo
² word

- ابتدایی». نوآوری‌های آموزشی. دوره ۱۳. شماره ۲. صص ۱۴۰-۱۲۴.
- مشکوه الدینی، مهدی (۱۳۶۴). ساخت آوایی زبان، مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.
- مطبوعی بناب، مجید (۱۳۸۵). بررسی خطاهای نوشتاری فارسی آموزان انگلیسی زبان سطح مقدماتی در یادگیری زبان فارسی. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شهید بهشتی.
- نوابی قمصری، اعظم (۱۳۸۵). تجزیه و تحلیل خطاهای نوشتاری فارسی آموزان عرب زبان. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی.

References

- Ahmadvand, A. (2010). Persian Writing Error Analysis of German-Speaking Students of elementary Persian-language teaching to non-Persian speaker (Master thesis). Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. [In Persian]
- Alavi-Moghadam, S. B. (2014). Analysis of writing errors of Persian language and bilingual primary school students. *Scientific Quarterly of Educational Innovations* 13 (2), 140-124. [In Persian]
- Bakenov, A., Mirzaei Hasarian, M. B., & Golpou L. (2019). Writing Errors Analysis of Kazakh Persian Language Learners Based on Corder Model. *Language Research* 10 (2), 45-65 [In Persian]
- Brown, H. D. (1994). *Principles of language Teaching and Learning*. New Jersey: Prentice-Hall
- Corder, S. P. (1986). *Error Analysis and Interlanguage*. London: Oxford University Press
- Crystal, D. (2003). *A Dictionary of Linguistic & Phonetics* (6nd ed). Oxford: Blackwell Publishing
- Dulay, H.C., Burt M. K. & Krashen, S.D. (1982). *Language Two*. Oxford: Oxford University Press
- Fallahi, M. (1991). *Contrastive Linguistics & Analysis of Errors*. Tehran: Iran University Press
- James, C. (1998). *Errors in Language Learning and Use: Exploring Error Analysis*. England: Pearson Education
- Keshavarz, M. H. (1994). *Contrastive Analysis & Error Analysis*. Tehran: Rahnama Publications
- Khojaste, M. (2016). Spelling mismatches or phonological processes. *Quarterly Journal of Persian Language and Literature Education*. 119 consecutive, 71-70. [In Persian]
- Matbooi Bonab, M. (2006). Investigating the writing errors of English language learners of introductory level in learning Persian language (Master Thesis). Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. [In Persian]
- Meshkat al-Dini, M. (1985). *Phonetic language production*. Mashhad: Ferdowsi University of Mashhad Press [In Persian]
- Navabi Ghamsari, A. (2006). Analysis of writing errors of Persian language learners of Arabic language (Master Thesis). Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran. [In Persian]
- Rezaei, M. (2018). The Relationship between Turkic and Mongolian Languages and Errors in Detection of Turkic and Mongolian Loan Words in Persian. *Zabanpazhuhi*, 11(30), 17-16 [In Persian]

- Salimi, S. (2011). Investigating and analyzing errors in writing English texts of high school Persian language students according to the variable of degree and gender (Master Thesis). Payame Noor University of Tehran, Tehran, Iran. [In Persian]
- Soleymani, Z., Arami, A., Mahmoudi Bakhtiari, B., & Jalaei, S. (2008). Relationship between phonological awareness and dictation score of second grade Persian language students. *Cognitive Science News*. 10 (1), 28-21. [In Persian]
- Акишина А. А., Барановская С.А. (2011). *Русская фонетика на фоне общей: Учебное пособие*. (Изд. 6-е) -М.: Книжный дом
- Алимирзаева З.А. (2011). Типы орфографических ошибок и причины их возникновения у младших школьников. *Социогуманитарный вестник*, 2(7), 56-60
- Дрога М.А. (2014). Типичные орфографические ошибки студентов-иностранцев и пути их преодоления. В сборнике: Проблемы преподавания филологических дисциплин иностранным учащимся. сборник материалов III-ей Международной научно-методической конференции (стр. 103-107). Воронежский государственный университет: филологический факультет
- Князева, О.Ю. (2015). Нужна ли орфография при обучении студентов? статья в сборнике трудов конференции «преподаватель высшей школы в XXI веке, Ростов-на-Дону, 124-129
- Лекант П. А. (2019). Русский язык: справочник (П. А. Лекант, Н. Б. Самсонов; под ред. П. А. Леканта). (-3-е изд). М. : Издательство Юрайт
- Тью, Ф.А. (2012). О природе орфографических ошибок. Русский язык за рубежом. 5 (234), 34-37

